

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ПАРТНЕРСЬКОЇ СПІВПРАЦІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ З РОДИНАМИ

Федоруц Микола Васильович
м. Тернопіль

У статті розглянуто питання формування поняття соціальної компетентності школярів. Розкрито різні підходи до трактування визначення складових поняття «соціальна компетентність». Здійснено структурний аналіз соціальної компетентності та визначено її компоненти. Автор обґрунтовує значимість партнерської співпраці загальноосвітніх навчальних закладів з родинами школярів для створення сприятливих умов для навчання і виховання дітей та молоді.

Ключові слова: компетентність, соціальна компетентність, структура соціальної компетентності, компоненти соціальної компетентності, партнерська співпраця, вимушені переселенці, школа, родина.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства проблема формування соціальної компетентності школярів є надзвичайно важливою, оскільки на розвиток суспільства в значній мірі впливає рівень соціальної компетентності особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові джерела свідчать про наявність таких підходів до визначення поняття «компетентність»: здатність, здібність (Д.Кун, Т.Ермаков, О.Холостова та ін.); сукупність досвіду (М.Рижаков, Т.Коновалова й ін.); сукупність компетенцій (Ю.Рубін, А.Хуторський); обізнаність, авторитетність, кваліфікація (О. Ситник); певний набір умінь, навичок (С.Макаров, В.Цветков та ін.); поєднання психічних якостей (О.Кононко, С.Беденко, Е. Ісламгалієв й ін.); комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок (Рада Європи); ефективна модель дії (В.Слот, Х.Спанярд).

Різні аспекти та шляхи формування соціальної компетентності школярів висвітлюються в працях С.Бахтєєва, М.Гончарової-Горянської, Л.Лепіхової, В.Слот, І.Зимньої, М.Докторович, Т.Кондратової, Н.Сажиної, та ін. У дослідженнях цих та інших науковців розкрито сутність поняття «соціальна компетентність» та визначені її складові. Однак недостатньо розробленими залишаються питання обґрунтування психолого-педагогічних умов формування соціальної компетентності у процесі партнерської співпраці школи і родини.

Мета статті – теоретично обґрунтувати ефективність формування соціальної компетентності школярів у процесі партнерської співпраці педагогічного колективу загальноосвітнього навчального закладу і родини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розкриваючи сутність поняття «компетентність», перш за все вважаємо за доцільне звернути увагу на варіативність підходів до його трактування. Зокрема, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «компетентність» трактується як властивість за значенням. А ще поняття «компетентність» пов'язують з обізнаністю, авторитетністю, кваліфікованістю [2].

Міжнародна комісія Ради Європи має ґрунтовний науковий підхід до розгляду поняття «компетентність» і сформулювала перелік ключових компетенцій з використанням логічно визначеного ряду: вивчати – шукати – думати – співпрацювати – діяти – адаптуватися.

Сформовані компетентності людини використовує за потреби в різних соціальних та інших контекстах, залежно від умов і потреб щодо здійснення різних видів діяльності. Компетентна людина застосовує ті стратегії, які здаються їй найприйнятнішими для виконання окреслених завдань. Управління власною діяльністю веде до підвищення рівня компетентності людини.

Поняття «соціальна компетентність» є інтеграцією термінів: «соціальний» походить від лат. socialis – товариський, суспільний, той, що належить суспільству, пов'язаний із життям та стосунками людей у суспільстві [1], та «compete» – досконале володіння справою, знаннями. Цю категорію понять можна трактувати як володіння соціальними повноваженнями, соціальними знаннями, наявність соціального авторитету або певним рівнем соціальної компетенції, що дозволяє існувати та діяти у соціумі.

Поняття "соціальна компетентність" ввів у науковий обіг німецький учений Г.Рот, який соціальну компетентність вважав одним із різновидів людської компетентності, що відображає взаємодію між людьми [8]. М.Лук'янова розглядає соціальну компетентність як особистісне формування та трактує даний феномен як "свідоме вираження особистості, яке виявляється у її переконаннях, поглядах, відношеннях, мотивах, установках на певну поведінку, у сформованості особистісних якостей, які сприяють конструктивній взаємодії" [6]. На думку М.Докторович, «соціальна компетентність» – це складне переплетення умінь, знань та дій, орієнтованих на організованих та відповідності до оточуючої соціальної реальності, які відкривають та забезпечують можливість самореалізації у заданій системі [5].

Соціальна компетентність зумовлюється: вмінням орієнтуватися в соціальних ситуаціях; правильно визначати особистісні особливості та емоційний стан інших; вмінням обирати адекватні способи спілкування з ними і реалізовувати їх в процесі взаємодії.

Соціальна компетентність – це: ефективність або адекватність, із якою індивід здатний відповідати на різноманітні проблемні ситуації, з якими він стикається. Соціальна компетентність виступає як якість людини, сформована у процесі оволодіння уявленнями і знаннями про соціальну дійсність, активного творчого освоєння соціальних відносин, що виникають на різних етапах і в різних видах соціальної взаємодії, а також трактується як засвоєння етичних норм, які є основою побудови та регулювання міжособистісних і внутрішньо-особистісних соціальних позицій, відносин.

Формування та розвиток соціальної компетентності школярів є одним із головних завдань сучасної школи. До розв'язання цього завдання мають залучатися також і родини, оскільки соціальна компетентність стає однією з основних потреб сучасної людини. Процес формування соціальної компетентності має починатися у підлітковому віці. Щоб спільно працювати над формуванням соціальної компетентності школярів, педагоги шкіл разом з батьками мають самі володіти соціальною компетентністю.

Обґрунтування необхідності і доцільності спільної роботи школи і сім'ї знаходимо у працях видатних діячів XVI – XVII століть Ф.Рабле, Ж-Ж.Руссо, Й.Г.Песталоцці. Значний внесок у дослідження проблем родинного виховання зробили вітчизняні педагоги К.Ушинський, С.Русова, Г.Ващенко, А.Макаренко, В.Сухомлинський. І саме з проблемою «школа і сім'я» була пов'язана розробка теорії сімейного виховання наприкінці XX ст. М.Стельмаховичем, В.Постовим, Ю.Руденком, І.Бехом, Н.Ганусенко, Т.Алексєєнко та іншими.

Партнерська співпраця для нас – це співробітництво школи і родин заради досягнення результату. Виховання як у сім'ї, так і школі має мати чітку спрямованість. Співпраця батьків та вчителів повинна бути безперервною. Школа в процесі повсякденного життя повинна вчити батьків здійснювати процес виховання. «Кажуть, що щастя людини в дітях. А до них причетна школа. Отже, безпосереднім твор-

цем щастя багатьох сімей є вчитель.

Гострою необхідністю на даний момент стала тісна співпраця з вимушеними переселенцями із зони АТО. У нашій школі чи не найбільша кількість в місті дітей сімей вимушених переселенців. Без ефективної допомоги майбутнє цих дітей може бути під загрозою. Діти, які приїхали до нас із зони АТО, пережили безліч стресових ситуацій. Більшість з них справляються з численними стресами, пов'язаними з положенням переселенця, однак ці стресові ситуації в більшості випадків травмують дитячу психіку, у результаті чого деякі діти стають психологічно вразливими. Надання цим дітям емоційної підтримки є головним завданням школи. Не менш важливим є залучення можливостей громади, соціуму для подолання дезадаптації.

Значну роль у цьому процесі відіграють: батьки (надають інформацію про особливості дитини, внутрішні ресурси, уподобання); педагоги (проділяють більше уваги дитині-переселенцю, помічають зміни); психологи (ураховують статус дитини при роботі з нею); однокласники (підтримка, залучення до об'єднань, гуртків); залучення у шкільне життя (екскурсії, секції, заходи, гуртки).

Саме взаємодія школи і родин створює сприятливі умови для навчання та виховання наших школярів.

О.Гомонюк вважає, що соціально компетентна людина має не тільки розуміти сутність і специфіку ситуації чи проблеми, а й уміти розв'язувати її практично та бути вмотивованою це зробити, а також бути в змозі проаналізувати як свою діяльність, так і її наслідки. Кожен зі структурних компонентів може бути представлений як інтегрована якість особистості [3].

Так, С.Бахтєєва та Л.Шабатура надають перевагу знанням і навичкам, а В.Слот, Х.Спанярд – поведінковим компонентам.

До структури соціальної компетентності особистості належать такі компоненти: когнітивний, діяльнісний (уміння, навички), мотиваційно-ціннісний (ставлення, ціннісні орієнтації, переживання тощо) та рефлексивний.

С.Макаров вважає, що зміст соціальної компетентності охоплюють взаємозв'язки знань, вмінь, навичок та досвіду. В особистісному аспекті соціальна компетентність є якістю, в якій, при усій цілісності, можна виявити окремі компоненти: мотиваційно-особистісний, когнітивний та операційний компоненти [4].

Складовими соціальної компетентності науковці визначають такі компоненти:

– когнітивний, операційно-технологічний, мотивацій-

Рис. 1 Модель партнерської співпраці школи і родини

ний, етичний, поведінковий та соціально-ціннісний (Л.Свірська);

- *знаннєвий* (володіння знаннями змісту компетенції);
- мотиваційний* (готовність до прояву компетентності);
- ціннісно-смісловий* (ставлення до змісту компетентності й емоційно-вольова регуляція процесу і результату реалізації компетентності); *поведінковий* (досвід прояву компетентності у різноманітних стандартних та нестандартних ситуаціях) (І.Зимня);
- *когнітивно-ціннісний* (передбачає наявність знань, соціальних уявлень, системи цінностей особистості, розуміння соціальної дійсності), *емоційно-мотиваційний* (характеризується емоційним ставленням до соціуму та мотивами діяльності), *інтерактивно-комунікативний* (передбачає здійснення продуктивної комунікації з індивідами та групами, виконання різних ролей комунікації) та *поведінково-діяльнісний* (представлений мірою ціннісного ставлення до соціуму через поведінку і діяльність) (М.Докторович);
- *особистісний* (соціальна відповідальність, активність, емоційна стійкість, толерантність, упевненість у собі, адекватна самооцінка, вольовий контроль); *діяльніс-*

ний (аналіз ситуації взаємодії людей, передбачення наслідків діяльності своєї й інших, правильна оцінка експресії у взаємодії з іншими людьми); *когнітивний* (знання про сутність, структуру, функції соціальної компетентності та про способи взаємодії людей у суспільстві); *морально-ціннісний* (наявність життєвих орієнтацій і цілей, прийняття здорового способу життя) (Т.Кондратова та Н.Сажина).

Опираючись на дослідження науковців, ми дійшли думки про доцільність виокремлення у структурі соціальної компетентності таких основних компонентів: мотиваційного, когнітивного, соціально-ціннісного та поведінкового.

Отже, можемо прийти до **висновку**, що партнерська співпраця школи і родини є важливим чинником формування соціальної компетентності школяра. Узагальнений аналіз наукових напрацювань свідчить, що соціальна компетентність – це багатогранна інтегрована характеристика особистості, яка охоплює мотиваційний, когнітивний, соціально-ціннісний, та поведінковий компоненти. Соціальна компетентність школярів формуються за умови співпраці педагогічного колективу загальноосвітнього навчального закладу, школярів та їх родин.

Література та джерела

1. Бех І.Д. Професійно-особистісна компетентність педагога у контексті гуманістичної особистісно орієнтованої освіти // Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія / Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2002. – вип. 6, ч. 1. – С.13-19
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови під ред. В.Т.Бусел. – К.: Ірпінь. – 2003. – 1720 с.
3. Гомонюк О. Ключові компетентності соціального педагога / Олена Гомонюк // Педагогіка і психологія професійної освіти. – Львів, 2013. – № 1. – С.135-142
4. Гончарова-Горянська М. Соціальна компетентність: поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів /М.Гончарова-Горянська // Рідна школа. – 2004. – №7-8
5. Докторович М.О. Соціальна компетентність як наукова проблема / М.О.Докторович // Психологія і суспільство. –2009. – №3. – С.144-147
6. Лукьянова И.И. Базовые потребности как основа развития социальной компетентности подростков / И.И.Лукьянова // Психологическая наука и образование. – 2001. – № 4. – С.41-47
7. Овчарук О.В. Развитие компетентного подхода: стратегические ориентиры международной спільноти / О.В.Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.
8. Скірко Р.Л. Формування соціальної компетентності майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Р.Л.Сірко. – Запоріжжя, 2010. – 250 с.

В статтє рассмотрены вопросы формирования понятия социальной компетентности школьников. Раскрыто различные подходы к трактовке определения составляющих понятия «социальная компетентность». Осуществлен структурный анализ социальной компетентности и определены ее компоненты. Автор обосновывает значимость партнерского сотрудничества учебного заведения с семьями школьников для создания благоприятных условий для обучения и воспитания детей и молодежи.

Ключевые слова: компетентность, социальная компетентность, структура социальной компетентности, компоненты социальной компетентности, партнерское сотрудничество, вынужденные переселенцы, школа, семья.

The issues of formation of the concept of social competence of pupils have been considered in the article. Different approaches to the interpretation of the definition of the components of the concept of "social competence" have been analysed. The structural analysis of social competence have been conducted and the components have been identified. The generalized analysis of scientific developments suggests that social competence is a versatile integrated personality characteristics, covering motivational, cognitive, social values, and behavioral components. The author has proved the importance of partnership of schools with families of pupils to establish favourable conditions for the training and education of children and youth. Social competence of pupils is to be formed in cooperation provided by the teaching staff of an educational institution, pupils and their families. Education in a family and the school should have a clear focus. The cooperation of parents and teachers should be continuous. School in the daily life should teach parents to carry out the process of education.

Key words: competence, social competence, social competence structure and components of social competence, partner collaboration, internally displaced persons, school, family.